Nr 44

Konstitutionsutskottets betänkande i anledning av motioner om ökat inslag av personval i valsystemet.

Motionerna

I detta betänkande behandlas motionerna 1972:4 av herr Sjöholm (fp) och 1972:164 av herr Ahlmark m. fl. (fp).

Hemställan avser

i motionen 1972:4 "att riksdagen beslutar att hos Kungl.Maj:t begära att åt grundlagberedningen uppdrages att framlägga förslag till valsystem som möjliggör personval i enlighet med vad i denna motion föreslås"; och

i motionen 1972:164 "att riksdagen anhåller hos Kungl. Maj:t att en särskild utredning tillsätts med uppgift att lägga fram förslag till starkare personvalsinslag i valsystemet".

Frågans behandling vid 1971 års riksdag

Yrkanden om ett ökat inslag av personval i valsystemet framfördes i ett flertal motioner (c, fp, m) till 1971 års riksdag. I sitt betänkande över motionerna (KU 1971:54) redogjorde konstitutionsutskottet för tidigare utredningar i frågan och för inom grundlagberedningen pågående arbete i detta hänseende. I denna del hänvisas till betänkandet. Utskottet fann med hänsyn till att grundlagberedningen kunde förväntas redovisa sina undersökningar och överväganden om valsystemet under första halvåret 1972 inte erforderligt att föranstalta om ytterligare utredning av de i motionerna aktualiserade valfrågorna. Riksdagen följde utskottets hemställan om avslag på motionerna. Mot betänkandet reserverade sig två ledamöter (fp) med yrkande att en särskild utredning skulle tillsättas med uppgift att pröva möjligheterna att lägga fram förslag till ett starkare personvalsinslag i valsystemet.

Grundlagberedningens förslag

Grundlagberedningen framlade den 2 mars 1972 betänkande med förslag till ny regeringsform och riksdagsordning (SOU 1972:15). I betänkandet (s. 86 f.) behandlas frågan om personval i två avsnitt, nämligen dels nomineringsförfarandet, dels personvalsmomentet vid själva valförrättningen.

Beträffande nomineringsförfarandet gjorde författningsutredningen en omfattande undersökning av kondidatnomineringen vid andrakammarval (SOU 1958:6). Detta utredningsarbete har grundlagberedningen låtit komplettera med en undersökning av nomineringsförfarandet inför

riksdagsvalet 1970. Undersökningen har redovisats särskilt (SOU 1972:17). Grundlagberedningen finner undersökningsresultaten tyda på att de partiinstanser som har det slutliga ansvaret för kandidatlistorna strävat efter att göra listorna representativa för olika grupper inom valmanskåren. Beredningen motsätter sig – liksom tidigare författningsutredningen – att nomineringsförfarandet blir föremål för lagreglering. En sådan reglering skulle, hävdar beredningen, kräva en statlig kontroll i fråga om förfarandet inom partierna, vilket skulle innebära ett intrång i föreningsfriheten och kunna inverka menligt på partiernas verksamhet.

Grundlagberedningen har också övervägt möjligheterna att öka väljarnas inflytande över riksdagens sammansättning genom att göra det lättare att vid själva valförrättningen stödja någon eller några få kandidater. Beredningen har härvid haft som allmän utgångspunkt, att ingen ändring fick ske av innebörd att man gick ifrån den överenskommelse som låg till grund för enkammarreformen. Det riksproportionella systemet med spärrar mot småpartier bör därför enligt beredningen bevaras utan ändring av spärrarnas konstruktion. Likaså bör enligt beredningen valen även fortsättningsvis äga rum valkretsvis. Ett ökat väljarinflytande över riksdagens sammansättning får, framhåller beredningen, inte möjliggöra för små grupper att styra personvalet på bekostnad av den stora väljargrupp som helst ser att personvalet göres av partiinstanserna. Beredningen varnar vidare för ett system som möjliggör för personer att erövra riksdagsmandat genom stora ekonomiska insatser eller andra ovidkommande omständigheter. Beredningen har inte ansett sig ha möjlighet att göra de omfattande och tidsödande undersökningar som de angivna problemen skulle kräva och förklarar därför att förslag till ett nytt personvalssystem inte kan framläggas samtidigt med förslaget till en ny grundlag utan måste föregås av en särskild utredning. Enligt beredningens mening är det också önskvärt att man vid utarbetandet av förslag till personvalssystem kan beakta sambandet med det mekaniserade röstavgivnings- och sammanräkningsförfarande som kan komma att tillämpas vid 1973 års val.

Mot beredningens förslag har ledamöterna Hernelius (m) och Wahlund (c) reserverat sig. De förklarar sig till skillnad från majoriteten anse att det arbete som utförts inom beredningen ger tillräckligt underlag för ett konkret förslag till ökat inslag av personval. De beskriver därvid i stort – utan att vilja binda sig för den exakta utformningen – principerna för det personvalssystem de vill förorda, varvid de understryker att detta bör ligga inom ramen för det gällande riksproportionella valsystemet.

Ledamoten Lundström (fp) har avgivit ett särskilt yttrande, vari han förklarar sig ansluta sig till beredningens motivering för att inte nu framlägga något förslag rörande personval. Han understryker emellertid vikten av att frågan snarast följs upp med en separat utredning så att personmomentet vid ett val kan påverkas vid valhandlingen på ett bättre sätt än som nu kan ske genom särlistor och strykningar.

Utskottet

Frågan om ökat inslag av personval, vilket aktualiseras i förevarande motioner, har behandlats av grundlagberedningen. Beredningens betänkande med förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning har remissbehandlats och är för närvarande föremål för överväganden inom justitiedepartementet. Proposition med förslag till ny författning kan väntas föreläggas riksdagen under vårsessionen 1973. Då riksdagen således har att inom en nära framtid överväga frågor som har samband med personval, anser utskottet att riksdagen inte nu bör ta något initiativ härvidlag.

Utskottet hemställer därför

att

1. motionen 1972:4
2. motionen 1972:164

inte föranleder någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 14 november 1972

På konstitutionsutskottets vägnar
HILDING JOHANSSON

Närvarande: herrar Johansson i Trollhättan (s), Hernelius (m), Boo (c), Ahlmark (fp), Mossberg (s), Pettersson i Örebro (c), Andersson, Sten, i Stockholm * (s), Werner i Malmö (m), Svensson i Eskilstuna (s), Bergqvist (s), Fiskesjö (c), Karlsson i Malung (s), Gustavsson i Ängelholm (s), Molin (fp) och Olsson i Edane (s).

* Ej närvarande vid justeringen.

Reservation

av herrar Ahlmark (fp) och Molin (fp), vilka anfört:

Grundlagberedningen har i sitt våren 1972 avgivna betänkande med förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning (SOU 1972:15) inte framlagt förslag till nytt personvalssystem utan ansett problemet vara av sådan omfattning att ett förslag i den riktningen måste föregås av en särskild utredning. Vi är medvetna om att det kan vara förenat med tekniska svårigheter att bygga in starkare personvalsinslag i vårt proportionella valsystem. Just därför bedömer vi det emellertid som viktigt att med konkreta uppslag stimulera debatt och tänkande. Detta bör kunna åstadkommas av en parlamentarisk utredning genom att den under arbetets gång lägger fram modeller för ökat personval och på så sätt låter sina förslag bli föremål för en offentlig debatt. Vi bedömer det därför som angeläget att en parlamentarisk utredning för nu skisserade uppgifter snarast tillsätts.

Vi anser därför att utskottet under 2 bort yrka

att riksdagen med bifall till motionen 1972:164 hos Kungl. Maj:t hemställer, att en särskild utredning tillsättes med uppgift att lägga fram förslag till starkare personvalsinslag i valsystemet.

Göteborgs Offsettryckeri AB 72 1863 S Stockholm 1972